

Darba un ģimenes dzīves saskaņošana

Agnese Gaile, LM Dzimumu
līdztiesības nodaļas vadītāja

Kāpēc tas ir svarīgi?

- Vienlīdzīgas iespējas jebkuram iesaistīties darba tirgū un būt sociāli aktīvam
- Vīriešu iesaistīšanās ģimenes dzīvē ir tikpat svarīga kā sievietēm
- Apmierināta sabiedrība

Galvenais ES stratēģiskais mērķis 2010.gadā

Izveidot Eiropu līdz 2010.gadam par viskonkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstītu ekonomiku pasaulē, balstoties uz ilgtspējīgu attīstību ar labākām darba vietām un lielāku sociālo kohēziju.

Lisabonas stratēģijas mērķis

- **Vispārējā nodarbinātība:**
2004. – 63 %; 2010. – 70 %;
- **Sieviešu nodarbinātība:**
2004. – 55 %; 2010. – 60 %;

Sasniegtais Eiropas Savienības dalībvalstīs darba un ģimenes dzīves saskaņošanas jomā

- Sieviešu nodarbinātības rādītāji palielinās, taču Lisabonas noteiktais mērķis vēl nav sasniegts.
- Sievietes vēl joprojām dara lielāko daļu mājas darbu, kas ierobežo viņu iesaistīšanos nodarbinātībā.
- Pirmsskolas bērnu aprūpes institūciju trūkums.
- Daudz vairāk uzmanība tiek pievērsta bērna kopšanas atvaļinājuma regulācijai.

Sievietes pārsvarā izvēlas nepilna laika darbu vai nestandarta darbu ar attiecīgu darba laiku, kas pārsvarā pozitīvi neietekmē viņu karjeru un izaugsmi, kā arī atalgojumu un pensijas.

2001.gadā Barselonā Eiropas Padomē būtiska uzmanība tika pievērsta saskaņošanas politikas īstenošanai kopējā Eiropas Nodarbinātības politikā. Dalībvalstīs pievērsa īpašu uzmanību dažādu bērnu aprūpes iespējām.

Dažas darba vietas rosināja vīriešus – tēvus izmantot bērnu kopšanas atvaļinājumu vai arī to sadalīt vai arī izmantojot piespiedu mehānismu, kad atvaļinājumu var izmantot vecāki uz maiņām, taču tēvs nevar izmantot atvaļinājumu, kas domāts mātei.

Situācija Latvijā darba un ģimenes dzīves saskaņošanas jomā

- Likumdošanā noteiktās normas, kas veicina darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespējas
- Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006.gadam
- Sociālo partneru un sabiedrisko organizāciju loma

Bērna kopšanas atvaļinājums un pabalsts

- Direktīva 96/34 nosaka, ka abiem vecākiem ir tiesības uz vismaz 3 mēnešus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu uz individuālo tiesību pamata. Pabalsts nav jānodrošina
- Latvijā, saskaņā ar Darba likuma 156.pantu, abiem vecākiem ir tiesības uz 1,5 gadu ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu, kura laikā jā saglabā darba vieta ar tik pat labvēlīgiem nosacījumiem
- Latvijā, saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likumu un MK 07.12.2004. noteikumiem Nr.1003, vecākiem ir tiesības uz bērna kopšanas pabalstu, līdz bērns sasniedz 1 gada vecumu – 70% apmērā no algas, un no 1 līdz 2 gadu vecumam – Ls 30 apmērā
- Paternitātes atvaļinājums un pabalsts. Bērna piedzimšanas gadījumā tēvam ir tiesības uz 10 kalendāro dienu garu atvaļinājumu ar pabalstu 80% apmērā no algas

Darba likums abām pusēm – darba devējam un darbinieku arodbiedrībai vai darbinieku pilnvarotam pārstāvim, ja darbinieki nav apvienojušies arodbiedrībā, vienojoties piedāvā iespēju strādāt nepilnu darba laiku, tādējādi vecākiem dodot iespēju pavadīt vairāk laika kopā ar bērnu. Īpaši jāuzsver, ka nepilnu darba laiku darba devējam ir jānosaka gadījumos, kad to pieprasa grūtniece vai sieviete pēcdzemdību periodā līdz bērns sasniedz viena gada vecumu. Bet jaunajām māmiņām, kuras baro bērnu ar krūti, nepilno darba laiku ir iespējams strādāt visā barošanas laikā.

Vecākiem, kuriem ir bērns līdz pusotra gada vecumam, saskaņā ar Darba likumu ir iespējami 30 minūšu ilgi papildus pārtraukumi bērna barošanai, kurus piešķir ne retāk kā pēc katrām trijām stundām. Turklāt ir noteikts, ka šos pārtraukumus pēc darbinieka vēlmes var pārcelt uz darba dienas beigām, attiecīgi saīsinot darba dienas ilgumu.

Jāatzīmē, ka uz darbiniekiem, kuri strādā nepilnu darba laiku, attiecas tādi paši noteikumi kā uz darbiniekiem, kas nodarbināti normālu darba laiku.

Paralēli Darba likumā noteiktajam, atbalstu ģimenei, īpaši bērna pirmajos gados, sniedz arī valsts sociālo pabalstu sistēma. Papildus bērna piedzimšanas pabalstam, kas šobrīd ir 296 latu apmērā un piemaksām par katru bērnu, ko plānots ieviest no 2006.gada, vecākiem ir iespēja saņemt arī pieklājīgu bērna kopšanas pabalstu.

Tas novērš situāciju, kad viens no vecākiem, ilgstoši uzņemoties rūpes par bērnu, zaudē savas profesionālās iemaņas un „izkrīt” no darba aprites. Vienlaikus jāuzsver, ka ģimene nezaudē savu līdzšinējo ienākumu līmeni, jo bērna kopšanas pabalsta apmērs māmiņai vai tētim šobrīd tiek izmaksāts 70% apmērā no viņa vidējās apdrošināšanas iemaksu algas 12 mēnešu laikā pirms bērna piedzimšanas. Tādējādi pabalsta apmērs par bērna kopšanu līdz 1 gada vecumam līdzinās tai algai, ko viens no vecākiem ir saņēmis “uz rokas” (tātad pēc nodokļu nomaksas), strādājot algotu darbu, bet nevar pārsniegt 392 latus

Pamatdarbā pilnu un nepilnu laiku nodarbinātie vīrieši un sievietes

(Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2004.gadā, CSP)

- 2004.gadā pilnu laiku strādājošie vīrieši – 92,4%, sievietes 86,7%
- Nepilnu laiku strādājušie vīrieši 7,6%, sievietes – 13,3%.
- No nepilnu laiku strādājošajiem vīrieši strādāja 49,2% tāpēc, ka nevarēja atrast ar pilnu darba laiku, savukārt sievietes šī paša iemesla dēļ 34,9%
- 11,2% sievietes strādāja nepilnu darba laiku, jo bija nepieciešams pieskatīt savu/-s bērnu/-s, kas vīriešiem neparādās vispār.

Nodarbināto vīriešu un sieviešu laika izlietojums Latvijā (stundas nedēļā)

	1996		2003	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
Personiskā aprūpe	71:57	70:32	72:49	73:11
Peļņas darbs	44:37	40:53	46:13	39:21
Mājsaimniecības darbi	14:35	26:43	10:02	21:53
Brīvais darbs	26:05	20:37	27:29	22:10
Pārvietošanās	9:46	8:28	10:37	9:59
Mācības un nepaskaidrots laika izlietojums	1:00	0:47	0:50	1:26

Salīdzinot nodarbināto vīriešu un sieviešu laika izlietojumu 1996.un 2003.gadā jāsecina, ka laiks, kas tiek veltīts peļņas darbam ir palielinājies vīriešiem, taču nedaudz samazinājies sievietēm. Ja vīrieši 1996.gadā peļņas darbam veltīja vidēji 44:37 un sievietes 40:53 stundas nedēļā, tad 2003.gadā vīrieši vidēji strādā 46:13 un sievietes 39:21 stundas nedēļā. Izteiktas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm ir laika izlietojumā, kas tiek veltīts mājsaimniecības darbiem un ģimenes aprūpei. Ja 1996.gadā šī atšķirība bija izteiktāka vīrieši šai nodarbei veltīja vidēji 14:35 stundas nedēļā un sievietes 26:43 stundas, tad 2003.gadā šis laiks, ko šim darbam tiek veltīts kopumā ir samazinājies, taču atšķirība starp sievietēm un vīriešiem ir saglabājusies – vīrieši vidēji 10:02, savukārt sievietes 21:53 stundas nedēļā.[1] Šie rādītāji ļauj secināt, ka vēl aizvien sabiedrībā pastāv izteikts dzimumu lomu dalījums mājsaimniecības un ģimenes aprūpes darbu veikšanā. Tas ir māja un ģimene ir sieviešu "lauciņš". Šādu viedokli apstiprina arī 2004.gada novembrī veiktā iedzīvotāju aptauja par dzimumu līdztiesību Latvijā.[2] 86,3% no visiem respondentiem (86,7% sieviešu un 85,9% vīriešu) piekrita apgalvojumam, ka vīrietim ir jābūt ģimenes apgādniekam. Savukārt 67,7% respondentu (74,4% vīriešu un 60,5% sieviešu) piekrita apgalvojumam, ka rūpes par mājsaimniecību jāuzņemas sievietēm.

Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.- 2006.gadam

- Sabiedrības informēšanas kampaņa par dzimumu līdztiesības jautājumiem nodarbinātības jomā.
- Plāna par jaunu pirmsskolas izglītības iestāžu veidošanu un alternatīvu bērnu aprūpes formu attīstīšanu, īpaši vecāku darba vietās sagatavošana.
- Bērnu attīstības centru īslaicīgai bērnu aprūpei pirmsskolas mācību iestāžu ietvaros bērniem līdz 2 gadu vecumam izveidošana.
- Elastīgu darba formu un darba laiku ieviešana.

Dažādi informēšanas pasākumi dažādu projektu ietvaros. Eiropas Komisijas finansēts projekts, kura ietvaros notika tēvu gājiens, pirmā reklāmas kampaņa, kuras ietvaros bija likts uzsvars, gan uz darba devējiem, gan sabiedrību kopumā un centieniem, mainīt attieksmi.

2004.gadā, lai pirmsskolas vecuma bērni, kuri neapmeklē bērnudārzu, laikā, kad vecākiem nav iespēju būt kopā ar bērnu, nepaliktu bez uzraudzības un sniegtu atbalstu vecākiem darba un ģimenes dzīves apvienošanā, ir īstenoti jau 9 projekti, kā rezultātā darbu ir uzsākuši bērnu rotaļu un attīstības centri, kas paredzēti bērnu īslaicīgai pieskatīšanai (līdz 4 stundām) Krāslavā, Cēsīs, Bauskā, Mārupē, Saulkrastos, Līvānos, Valmierā, Rūjienā un Ventspilī. Rotaļu un attīstības centri tiek veidoti ar kombinētu finansējumu - valsts, pašvaldība, NVO.

2005.gadā bija paredzēts izveidot 12 - 15 centrus. Līdz šim brīdim 2005.gadā ir apstiprināta 18 bērnu rotaļu un attīstības centru izveide - Gulbenē, Daugavpilī, Kaivē, Allažos, Laucienē, Medņevā, Kurmālē, Dagdā, Preiļos, Cīravā, Rēzeknē, Grobiņā, Straupē, Viesītē, Baltinavā, Īslīcē, Ļaudonā un Mālpilī.

Dažādi informatīvie materiāli, kurus gatavo gan sociālie partneri, gan VSAA, gan NVO dažādos projekta ietvaros.

Labās prakses piemēri

- Latvijā (Latvenergo, Latvijas mobilais telefons, Liepājas Metalurģis)
- Eiropas Savienības valstīs

Secinājumi un izaicinājumi

- Darba devēju lomas palielināšana, iesaistīšana, motivēšana
- Nepieciešama sabiedrības izglītošana
- Ilgstošs bērnu kopšanas atvaļinājums var ietekmēt sievietes atgriešanos darba tirgū
- Bērnu aprūpes iestāžu trūkums
- Alternatīvu bērnu aprūpes veidu trūkums

Paldies par uzmanību.